

ДИНАМІКА ЗМІНИ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

БОГДАНОВИЧ О.А., ЗДОБУВАЧ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА

Постановка проблеми у загальному вигляді: Стан розвитку продуктивних сил сільського господарства значною мірою визначається збалансованістю двох комплексних галузей – рослинництва і тваринництва. Разом з тим, аналітична оцінка процесів, які відбуваються в агропромисловому комплексі України протягом останніх років, дає підстави для висновку про те, що сучасна структура виробництва в сільськогосподарських підприємствах деформована і не відповідає будь – яким нормативам раціонального використання ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Агропромисловий комплекс - складна виробнича соціально-економічна система, яка охоплює ряд галузей народного господарства, що є вертикально інтегрованою і скоординованою сукупністю, зайнятою виробництвом продовольства, його зберіганням, переробкою і доведенням до споживача.

Підвищення ефективності виробництва сільського господарства шляхом удосконалення його структури пов'язане із необхідністю забезпечення продовольчої безпеки держави та її економічного розвитку [5].

Враховуючи те, що вплив кризових явищ на функціонування галузей сільськогосподарського господарства постійно зростає та відбувається збільшення невизначеності зовнішнього середовища, перед національною економікою постало питання перегляду стратегії функціонування аграрного сектору для того щоб краще адаптуватися до нових економічних реалій. Така ситуація є сприятливою для прийняття рішення на користь галузевої диверсифікації, оскільки дозволить підтримати діяльність в період економічного спаду та дасть можливість досягти конкурентних переваг [5].

Розв'язанню проблем удосконалення галузевої структури та

---

* Науковий керівник – Шиян Д.В., д.е.н., професор

спеціалізації агроформувань присвячено низку праць економістів-аграрників – А.П. Азізова, В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, І.Ф. Баланюка, О.А. Біттера, В.В. Зіновчука, П.К. Канінського, М.Й. Маліка, В.М. Нелепа, П.Т. Саблука, В.І. Ткачука, В.Й. Шияна, Д.В. Шияна, В.В. Юрчишина та ін.

Для ефективного використання землі і отримання якомога кращого результату від роботи на ній необхідно розвивати одночасно цілий ряд галузей, технологічно пов'язаних між собою, забезпечуючи їх раціональне поєднання. В умовах ринкових відносин найважливішою є проблема раціоналізації структури виробництва відповідно до дії закону попиту та пропозиції, принципу економічних переваг, наявних природно-економічних умов розвитку господарств, що дозволить розв'язати продовольчу проблему в цілому та гарантувати продовольчу безпеку країни [3].

Під оптимальною виробничою структурою сільськогосподарського підприємства слід розуміти таке кількісне співвідношення між галузями, яке забезпечує виконання договірних обов'язків з продажу продукції, дозволяє найбільш повно і ефективно використовувати готівку, додатково залучати виробничі ресурси і отримати найвищий економічний ефект [4].

Сільське господарство є кореневою системою людського суспільства, основа духовних та моральних цінностей. Квітучі поля, огородні стада домашніх тварин, благоустрєнні, зв'язані сучасною дорожньо-транспортною сіткою та системою зв'язку поселення з високою якістю життя та спеціальною підготовкою спеціалістів, екологічна чистота довкілля – це обличчя нації, самий вірний показник її моральності та цивілізованості, мудрості політичного керівництва та професіоналізму державного управління економікою та соціальними процесами [1,2].

Формування цілей статті: Мета роботи полягає в дослідженні показників продукції рослинництва та тваринництва в структурі сільського господарства України та Харківської області. Детальніше розглянута динаміка змін товарної продукції рослинництва (за рахунок яких культур відбулися зміни) у виробництві сільськогосподарських підприємств по Україні та Харківській області.

Виклад основного матеріалу дослідження: На рис.1 наведена динаміка зміни структури валової продукції окремо по галузях рослинництва та тваринництва (в порівняних цінах 2010 р.) України в період з 1990 року по 2014 рік.. Видно, що головна тенденція полягала у зростанні питомої ваги валової продукції рослинництва та

зменшенні питомої ваги продукції тваринництва. Зокрема, якщо у 1990 р. питома вага галузі рослинництва дорівнювала 59,2%, а тваринництва – відповідно 40,8%, то в 2000 р. – це співвідношення вже становило 79,0% та 21,0%, а в 2014 р. відповідно – 75,9% та 24,1% [8].

Загалом середній щорічний приріст питомої ваги галузі рослинництва становив 0,56% і на цю ж величину відбувалося зменшення питомої ваги галузі тваринництва.

Можна спостерігати, що починаючи приблизно з 2000 року відбулася відносна стабілізація структури з точки зору галузей рослинництва та тваринництва, але вона не може розглядатись як стратегічно оптимальна. Переважна більшість європейських країн, а також США, мають співвідношення даних галузей сільського господарства на рівні приблизно 50 : 50. Окремі країни світу, такі як Аргентина, Данія мають більшу питому вагу галузі тваринництва (90:10) [7]. Виходячи з цього, дану структуру виробництва в сільському господарстві нашої держави слід розглядати як таку, яка склалася під дією об'єктивних факторів і повинна бути в тій чи іншій мірі трансформована в більш оптимальну.

Наступним етапом нашого дослідження став аналіз складу і структури товарної продукції в сільськогосподарських підприємствах України та Харківської області за період 2005 – 2014 рр. з урахуванням вартості послуг, які здійснювали ці підприємства. (табл.1).

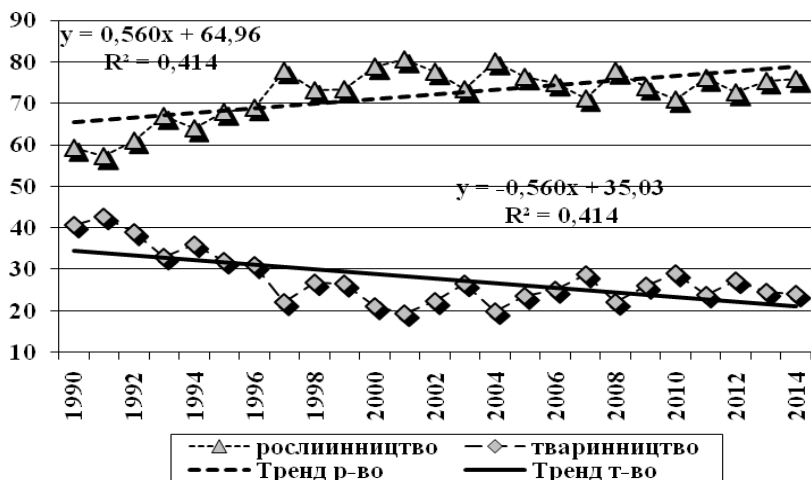

Рис.1. Динаміка структури валової продукції в Україні в 1990-2014 рр., %

Аналізуючи отримані результати, слід звернути увагу на те, що вартість товарної продукції за даний період збільшилась в цілому в Україні більш ніж у 8 разів, а в Харківській області – в 7,6 рази. При цьому зростання товарної продукції галузі рослинництва в Україні збільшилася в 10 разів, а товарної продукції тваринництва – в 4,3 рази. В Харківській області це збільшення становило 9,8 та 4,5 рази.

Таким чином, маємо більш ніж подвійну різницю щодо темпів зміни обсягів реалізації продукції між галузями рослинництва та тваринництва.

В цілому по Україні питома вага галузі рослинництва збільшилася за прийнятий період з 57,8% до 77% або зросла на 19,2%. В той же час питома вага галузі тваринництва зменшилася з 34,8% до 18,7% або на 16,1%. Що стосується підприємств Харківської області, то тут тенденція була подібною. Зокрема, питома вага галузі рослинництва збільшилася на 17%, а питома вага галузі тваринництва – зменшилася на 14,3% [8].

Таблиця 1

**Склад і структура товарної продукції по галузях
сільського господарства в сільськогосподарських
підприємствах, 2005 – 2014 рр.**

<i>Галузь</i>	<i>2005 р. млн. грн.</i>	<i>%</i>	<i>2014 р. млн. грн.</i>	<i>%</i>	<i>2014 р. до 2005 р. (+, -)</i>
Рослинництво	12241,6	57,8	130721,5	77,0	19,2
Тваринництво	7382,8	34,8	31792,7	18,7	-16,1
Послуги	1561,7	7,4	7359,1	4,3	-3,0
Продукція і послуги - всього	21186,1	100,0	169873,4	100,0	0,0
Рослинництво	796,3	60,5	7772,5	77,6	17,0
Тваринництво	452,6	34,4	2019,1	20,2	-14,3
Послуги	65,3	5,0	228,2	2,3	-2,7
Продукція і послуги - всього	1314,1	100,0	10019,8	100,0	0,0

Стосовно питокої ваги послуг, які здійснювали сільськогосподарські підприємства, то вона також зменшилася: в Україні і в Харківській області – на 2,7%.

Якщо розглядати тенденцію в фактичних цінах реалізації за останні 9 років, то слід відмітити поступове збільшення питомої ваги галузі рослинництва. Дана тенденція має під собою цілу низку проблемних моментів.

Внаслідок її дії, по-перше, збільшується сезонність виробництва в сільському господарстві – це в свою чергу призводить до зростання варіативності в надходженнях та витратах грошових коштів підприємств, що змушує їх звертатись їх за кредитами до банків. Крім того, багато працівників після закінчення збирання урожаю фактично втрачають робочі місця або отримують мінімальну заробітну плату.

По-друге, орієнтація більшості підприємств на виробництво саме продукції рослинництва не дозволяє оптимізувати структуру посівних площ. Відтак, сівозміна, як правило, складається з 2 – 3 культур, це призводить до втрати поживних речовин в ґрунті та погіршує його фізико-хімічні властивості.

По-третє, внаслідок зменшення питомої ваги тваринництва, суттєво зменшилася й кількість зайнятого населення на селі. Це призводить до відтоку населення з місць проживання, що породжує вже соціальну проблему на рівні держави.

Таким чином, постає питання, за рахунок яких культур відбувається зростання обсягів виробництва в галузі рослинництва. Для відповіді на це питання приведемо окремо аналіз складу і структури товарної продукції галузі рослинництва (табл.2).

Зростання обсягів виробництва в галузі рослинництва в Україні відбувається в основному за рахунок зернових культур. Аналіз показав, що в структурі товарної продукції рослинництва питома вага зернових культур коливалася з 59,4% (2005р.) до 53% (2014р.). Зокрема, за останні роки з 2011р. по 2014р. спостерігається збільшення долі товарної продукції в структурі зернових культур за рахунок такої культури як кукурудза на зерно: за період з 2005 р. по 2011р. питома вага кукурудзи на зерно в структурі товарної продукції рослинництва зросла на 15,6% і склала у 2014р. 26,2% проти 10,1% у 2005р. Зміни питомої ваги пшениці відбулися за досліджуваний період в сторону зменшення на 10,4% і в 2014 році цей показник склав 20,1% в порівнянні з 2005р. – 30,5% [8].

Взагалі зменшилися такі показники в складі товарної продукції рослинництва: ячмінь з 13,4% до 5% тобто на 8,4%, інші зернові та зернобобові з 2,4% до 0,2%.

Питома вага соняшнику в структурі товарної продукції рослинництва України має тенденцію до зростання – з 15,2% до 22,8%, це майже у 16 разів більше. Питома вага ріпаку також зросла більше ніж у 4 рази: з 1,5% до 6,2%.

Таблиця 2

Склад і структура товарної продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України, 2005 – 2014 рр.

<i>Галузь</i>	<i>2005 р. млн. грн.</i>	<i>%</i>	<i>2014 р. млн. грн.</i>	<i>%</i>	<i>2014 р. до 2005 р. (+, -)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Зернові та зернобобові – всього	7271,2	59,4	69287,9	53,0	-6,4
з них пшениця (озима та яра)	3738,5	30,5	26325,3	20,1	-10,4
кукурудза на зерно	1293,9	10,6	34255,8	26,2	15,5
ячмінь (озимий та ярий)	1639,3	13,4	6536,2	5,0	-8,4
інші зернові та зернобобові	257,3	2,1	208,0	0,2	-1,9
Соняшник	1862,0	15,2	29767,4	22,8	7,6
Ріпак (озимий та ярий)	179,7	1,5	8050,4	6,2	4,7
Цукрові буряки (фабричні)	1173,1	9,6	2564,0	2,0	-7,6
Картопля	67,2	0,5	1113,9	0,9	0,3
Овочі	121,9	1,0	874,9	0,7	-0,3
Плоди та ягоди	161,0	1,3	2771,1	2,1	0,8
Інші продукція рослинництва	1405,5	11,5	2876,5	2,2	-9,3
Продукція рослинництва - всього	12241,6	100,0	130721,5	100,0	0,0

Питома вага товарної продукції буряківництва за період, що аналізується, зменшилася на 7,6 % з 9,6 % до 2,0 %. На це вплинули такі фактори як застарілі основні фонди та висока собівартість виробництва цукру – звідси скорочення заводів з цукрового виробництва, заміна нашого українського цукру дешевшим закордонним.

Товарна продукція овочівництва в Україні до 2011 р. мала тенденцію до збільшення – з 1 % до 2,5% (2014 р.), а з 2012 р. – цей показник почав зменшуватися до 0,7 %, якщо в порівнянні показників 2014 та 2005 рр. - зменшення в 7 разів.

Взагалі товарна продукція рослинництва по Україні за період з 2005 р. по 2014 р. зменшилася на 92,3 %. Чинники, які вплинули на таке різке зменшення товарної продукції рослинництва – це нестабільна економічна та політична ситуація в країні, застаріла техніка, зношення основних фондів, замало інвестицій в рослинницьку галузь України.

Схожа картина спостерігається і по Харківській області (табл. 3). В структурі товарної продукції рослинництва по Харківській області за період з 2005 р. по 2014 р. слід відмітити, що з зернових культур тенденцію до зростання мала тільки кукурудза на зерно з 7,5 % до 13,5 %. – це в 17 разів більше. Інші культури з зернових та зернобобових мали тенденцію до зменшення – це пшениця – з 31,4 % до 25,7 % – на 5,8 % менше. Ячмінь також зменшився на 7,2 % - з 13,3 % до 6,1 % [8].

В Харківській області значно збільшився обсяг продукції соняшнику з 22,5% до 40,3% - це у 17 разів. Це, звичайно, високорентабельна культура., але є свої мінуси – у гонитві за прибутком господарства мають виснажену землю. Стосовно, ріпаку, то тут також відбулося збільшення на 0,6% з 0,1% до 0,7%. Положення з цукровими буряками по Харківській області аналогічне як і по Україні: спостерігається тенденція до зменшення на 10,5% з 12,9% до 2,3%.

Картопля в Харківській області в порівнянні з аналогічними показниками по Україні мала тенденцію до зменшення. Це пояснюється не зовсім сприятливими агрокліматичними умовами для вирощування цієї культури.

В 2014 році структура товарної продукції рослинництва дещо змінилася: зернові культури (за рахунок пшениці та кукурудзи на зерно, ячменю), соняшник. Взагалі по галузі рослинництва у Харківській області спостерігається збільшення товарної продукції за досліджуваний період майже на 23% - це відбулося за рахунок виробництва та реалізації таких культур як соняшник, кукурудза на зерно та ріпак.

В структурі товарної продукції 2005 року по Харківській області перші місця займали зернові культури (за рахунок пшениці та ячменю) та технічні культури (соняшник, цукрові

Таблиця 3

**Склад і структура продукції рослинництва в
сільськогосподарських підприємствах
Харківської області, 2005-2014 рр.**

<i>Галузь</i>	<i>2005 р. млн. грн.</i>	<i>%</i>	<i>2014 р. млн. грн.</i>	<i>%</i>	<i>2014 р. до 2005 р. (+, -)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Зернові та зернобобові – всього	438,1	55,0	3781,8	48,7	-6,4
з них пшениця (озима та яра)	250,3	31,4	1995,7	25,7	-5,8
кукурудза на зерно	59,7	7,5	1046,8	13,5	6,0
ячмінь (озимий та ярий)	106,3	13,3	475,4	6,1	-7,2
інші зернові та зернобобові	5,6	0,7	26,9	0,3	-0,4
Соняшник	179,1	22,5	3129,8	40,3	17,8
Ріпак (озимий та ярий)	1,1	0,1	56,4	0,7	0,6
Цукрові буряки (фабричні)	102,7	12,9	182,3	2,3	-10,5
Картопля	1,0	0,1	0,8	0,0	-0,1
Овочі	1,1	0,1	9,6	0,1	0,0
Плоди та ягоди	3,1	0,4	14,9	0,2	-0,2
Інші продукція рослинництва	70,2	8,8	321,0	4,1	-4,7
Продукція рослинництва – всього	796,3	100,0	7772,5	100,0	0,0

Висновки: Аналіз динаміки зміни обсягів продукції сільського господарства України і Харківської області показав, що ситуація зі співвідношенням галузей сільського господарства стабілізувалася, але вона є далеко не оптимальною. Зростання обсягів виробництва в галузі рослинництва в значній мірі обумовлене значним збільшенням обсягів культур, які будучи високорентабельними обумовлюють зменшення урожайності, а значить і обсягу продукції в майбутньому.

Література

1. Буздалов И.Н. Сельское хозяйство и государство. Проблемы нормализации отношений / И.Н.Буздалов - Никоновские чтения , 2009. – № 14.

2. Буздалов И.Н. Обеспечить приоритет сельского развития [Текст] / И. Буздалов // АПК: экономика, управление. - 2011. - № 7. - С. 13-23.

3. Дамаскіна М.А. Моделювання оптимальної структури підприємства в умовах погодного ризику [Електронний ресурс]: / М.А.Дамаскіна, К.В.Яришко. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.

4. Довганюк О.І. Організаційно-економічний механізм оптимізації галузевої структури виробництва у сільськогосподарських підприємствах /О.І.Довганюк // Інноваційна економіка. – 2007. – № 5. – С. 19-22.

5. Куценко В.І. Диверсифікація галузей сільського господарства в Україні: можливості та загрози [Електронний ресурс]: / В.І.Куценко. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.

6. Лисенко М.І. Удосконалення галузевої структури сільськогосподарських підприємств як один із факторів підвищення ефективності виробництва // Збірник наукових праць Кіровоградського Національного Технічного Університету, 2009, №15. — 143 с.

7. ФАО: мировой рынок мяса тревожит [Интернет ресурс] // Дайджестпрессы 04.09 –10.09: животноводство : <http://www.agro.ru/news/comments.aspx>.

8. Статистичний бюлетень України за 2014 рік / від. за випуск Н. П. Павленко. – Київ: веб-сайт: www.ukrstat.gov.ua

References

1. Buzdalov I.N. Selskoe hazyaystvo i gosudarstvo. Problemyi normalizatsii otnosheniy [Agriculture and State. Problem of normalization of relations] - Nikonovskie chteniya , 2009. – No14. (in Russian)

2. Buzdalov I.N. Obespechit prioritet selskogo razvitiya [To provide priority of rural development] [Tekst] / I. Buzdalov // АПК: ekonomika, upravlenie. - 2011. – No 7. - S. 13-23(in Russian).

3. DamaskIna M.A. Modelyuvannya optimalnoyi strukturi pIdpriemstva v umovah pogodnogo riziku [Modeling the optimal structure of the enterprise in weather risk conditions]: / М.А.Дамаскіна, К.В.Яришко. – Rezhim dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.(in Ukraine)

4. Dovganyuk O.I. Organizatssyno-ekomschniy mehanszm optimszatsiyi galuzevoyi strukturi virobnitstva u sllskogospodarskih pIdpriemstvah [An Organizationally-economic mechanism of optimization of branch pattern of production is in agricultural enterprises] InnovatsIyna ekonomIka. – 2007. – No 5. – S. 19-22. (in Ukraine)

5. Kutsenko V.I. Diversifikatsiya galuzey silskogo gospodarstva v Ukraini: mozhlivostI ta zagrozi [Diversification of industries of agriculture in Ukraine: possibilities and threats]: - Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/>. (in Ukraine)

6. Lisenko M.I. Udoskonalennya galuzevoyi strukturi silskogospodarskih pIdpriemstv yak odin Iz faktorIv pIdvischennya efektivnostI virobnitstva [Improvement of branch structure of agricultural enterprises as one of factors of increase of efficiency of production] ZbIrnik naukovih prats KIrovogradskogo NatsIonalnogo TehnIchnogo UnIversitetu, 2009, No 15. — 143 s. (in Ukraine)

7. FAO: mirovoy ryinok myasa trevozhit [FAO : the world market of meat disturbs] // Dayzhestpressyi 04.09 –10.09: zhivotnovodstvo <http://www.agro.ru/news/comments.aspx>. (in Russian)

8. Statistichniy byuleten UkraYini za 2014 rIk [A statistical bulletin of Ukraine is for 2014] vId. za vipusk N. P. Pavlenko. – KiYiv: veb-sayt: www.ukrstat.gov.ua(in Ukraine)

Богданович О.А. Динаміка зміни структури виробництва продукції сільського господарства.

Досліджені показники товарної продукції рослинництва та тваринництва в структурі сільського господарства України та Харківської області. Детально розглянута динаміка змін товарної продукції рослинництва у виробництві сільськогосподарських підприємств. Виявлено за рахунок яких культур відбулися зміни. Визначення оптимальної структури і збільшення виробництва продукції потрібно проводити за рахунок продуктивніших і ефективніших сільськогосподарських культур з урахуванням найдоцільшого використання природних і економічних умов ведення сільського господарства.

Ключові слова: валова продукція, галузева структура, рослинництво, тваринництво, сільське господарство, ефективність.

Богданович О.А. Динамика изменения структуры производства продукции сельского хозяйства.

Исследованы показатели товарной продукции растениеводства и животноводства в структуре сельского хозяйства Украины и Харьковской области. Детально рассмотрена динамика изменений товарной продукции растениеводства в производстве сельскохозяйственных предприятий. Выявлено за счет каких культур произошли изменения. Определение оптимальной структуры и увеличения производства продукции необходимо проводить за счет более производительных и более эффективных сельскохозяйственных культур с учетом наиболее целесообразного использования природных и экономических условий ведения сельского хозяйства.

Ключевые слова: валовая продукция, отраслевая структура, растениеводство, животноводство, сельское хозяйство, эффективность.

Bogdanovich O.A. Changes in the structure of production of gross agricultural output

The studied indicators of commodity crop production and livestock production in the structure of agriculture in Ukraine and Kharkiv region. Examined in detail the dynamics of changes in commodity crop production in agricultural enterprises. Detected by any of the cultures To determine the optimal structure and increased production of products needed at the expense of more productive and more efficient crop considering the most appropriate use of natural and economic conditions of agriculture.

Keywords: *gross products, of a particular branch structure, plant-grower, stock-raising, agriculture, efficiency.*

Рецензент: Левкіна Р.В., д.е.н., професор

УДК 338.432

**МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**ДАНИЛЕНКО В.В., АСПИРАНТ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поряд з теоретичними дослідженнями сутності конкуренції і конкурентоспроможності, в економічній літературі давно обговорюється проблема практичної оцінки конкурентоспроможності. Можна констатувати, що в питаннях оцінки конкурентоспроможності продукції на даний час досягнуті певні успіхи, розроблені досить прийнятні методики оцінки конкурентоспроможності ідентичних товарів та послуг. Більш неоднозначною є методологія оцінки конкурентоспроможності підприємств. Незважаючи на те, що певні кроки в цьому напрямку здійснювалися і здійснюються, універсальної та загальноприйнятої методики комплексної оцінки конкурентоспроможності підприємства економістами на даний час не опрацьовано.

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Красноруцький О. О.